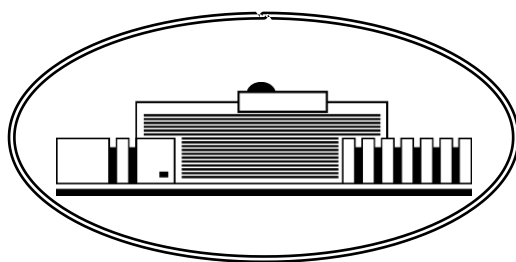

Ученые записки

УО «ВГУ им. П.М. Машерова»

Том 10

Витебск 2010

Аманімія ў тапанімічнай лексіцы

Н.А. Багамольнікава

Установа адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны

З’ява аманіміі назіраецца і ва ўласных імёнах, дзе яна мае сваю спецыфіку, якая выяўляецца ў звужэнні тыпаў амонімаў, характарызуецца сваімі спосабамі, шляхамі і прычынамі ўзнікнення. У тапанімічнай аманіміі ўстаноўлены спосаб транстапанімізацыі. З’ява тапанімічнай аманіміі развілася ў выніку запазычання з другіх тапанімічных сістэм або блізкага размяшчэння геаграфічных аб’ектаў.

Практычная значымасць праведзенага даследавання заключаецца ў магчымасці выкарыстання вынікаў у вузах пры правядзенні семінараў па праблемах беларускай анамастыкі, у пазакласнай працы ў гуманітарных класах ліцэяў і гімназій.

Ключавыя словы: онімы, анамастычная прастора, тапанімія, разнавіднасці тапонімаў, тапанімічная аманімія, міжвідавая аманімія, унутрвідавая аманімія, “скрытая” аманімія.

Homonymy in toponymic lexis

Bogomolnikova N.A.

Educational establishment “Gomel State University named after F. Scorina”

The phenomenon of homonymy is also observed in proper nouns with its specific features that are shown in contraction of homonymic types. Homonymy is also characterized by its own ways and means of occurrence. In toponymic homonymy the method of transtoponymization is defined. The phenomenon of toponymic homonymy has been developed as a result of loan-words from other toponymic systems as well as closely located geographical objects.

Practical significance: the results of this research can be used at seminars on the problem of Belarusian onomatology in the institutes of higher education as well as in out-of-school work in gymnasiums and lyceums.

Key words: homonyms, onomastic space, toponymy, toponymic varieties, toponymic homonymy, interspecific homonymy, infraspecific homonymy, implicit homonymy.

Паняцце “аманімія” ўключае гукавое супадзенне адзінак, што адрозніваюцца значэннем. Супадаць могуць адзінкі нізкага ўзроўню (марфемы), сярэдняга (словы) і высокага (словазлучэнні як сінтаксічныя канструкцыі, сказы).

Сярод адзінак нізкага ўзроўню адзначаюцца выпадкі супадзення ўсіх відаў марфем: падводнік – перавод (каранёвыя), цымбаліст – лясісты, цаліна – удовін (суфіксы), бягу – сталу (канчаткі), нізка (наз., канчатак) – нізка (прысл., суфікс), прарэктар ‘намеснік рэктара’ і прамова ‘публічнае выступленне’ (прэфіксы).

Аднак больш прадуктыўна выяўляецца аманімія сярод слоў: апалонік ‘вялікая лыжка, якой разліваюць страву’ і апалонік ‘хвастатая лічынка жабы’ [7, с. 30], студзень ‘першы месяц каляндарнага года’ і студзень ‘страва’ [7, с. 260].

У апелятыўнай лексіцы з’яве аманіміі адводзіцца належнае месца. Так, даследчыкам В.П. Краснеем выяўлены прычыны яе ўзнікнення, разнастайныя працэсы, найперш, фанетычныя змяненні, што вядуць да супадзення этымалагічна розных адзінак, запазычання, абрэвіяцыя, страта сэнсавай сувязі паміж значэннямі асобных мнагазначных слоў і г.д. Вызначаны таксама такія тыпы амонімаў, як лексічныя, фанетычныя, марфалагічныя, графічныя, міжмоўныя і іх характарыстыкі [4, с. 31].

Аманімія ўласціва і сінтаксісу (словазлучэнням, сказам). Словазлучэнне, напрыклад, чытаць выразна надрукаваныя радкі можна разумець наступным чынам: 1) ‘выразна чытаць надрукаваныя

радкі' і 2) 'чытаць радкі, надрукаваныя выразна', а сказ *Яму трэба пазваніць* – 1) 'званіць будзе ён сам' і 2) 'яму будуць званіць'.

Сінтаксічная аманімія ўзнікае ў залежнасці ад парадку слоў у словазлучэнні, здольнасці лексем спалучацца з некалькімі словамі ў словазлучэнні, лагічнага націску. Гэты аспект дэтальна вывучаўся А.Я. Міхневічам [4, с. 31].

Пры дапамозе інавацыйных метадаў лінгвістамі праведзена статыстычнае даследаванне характарыстык амаграфіі розных карпусоў апелятыўнай лексікі ў рускай і беларускай мовах [11].

З'ява аманіміі займае значнае месца і ў тапанімічнай прасторы на сінхронным зрэзе існавання ўласных найменняў (яе можна пазначыць у шырокім сэнсе як тапанімічная аманімія). Яна з'яўлялася аб'ектам вывучэння асобных тапанімістаў. Так, на IX Міжнародным амамастычным кангрэсе тапанімічная аманімія была адной з цэнтральных праблем. Мы можам угадаць і работы В.Д. Беленькай, у якіх аўтар вывучала аманімію ў назвах населеных пунктаў Англіі, ЗША і Аўстраліі. [5, 6]. Пытанню тапанімічнай аманіміі ў Аўстраліі быў прысвечаны таксама даклад Д.С. Райана "Храналогія аўстралійскіх тапонімаў" [5, с. 13]. Ва ўкраінскай тапаніміі праблема аманіміі аналізуецца Ю.А. Карпенкам [5, с. 6], у расійскай – працяглы час была адным з накірункаў даследавання тапанімістаў на чале з В.С. Ахманавай [5, с. 3-4]. Само паняцце тэрміна *аманімія* ва ўласных імёнах было акрэслена А.В. Суперанскай і Н.У. Падольскай [10, с. 19]. На жаль, працы, прысвечаныя гэтай праблеме, у беларускай тапаніміі адсутнічаюць, таму гэтай дадзенага артыкула з'яўляецца даследаванне аманіміі, у прыватнасці, яе спецыфікі, тыпаў, прычын, шляхоў і спосабаў узнікнення, у беларускай тапанімічнай прасторы на сінхронным зрэзе.

Матэрыялы і метады. Крыніцай даследавання паслужылі ў цэлым гідронімы, айконімы і урбанонімы, зафіксаваныя ў паўднёва-ўсходняй частцы Беларусі – на Гомельшчыне. Апісальны метады даследавання выбраны ў якасці асноўнага. Ён суправаджаецца прыёмамі назірання, супастаўлення і абагульнення.

Вынікі і іх абмеркаванне. Мова існуе ў выглядзе арганізаванай сістэмы, а яе састаўныя – складаныя структуры – надзелены разнастайнымі адносінамі і характарыстыкамі і схільны падвяргацца лінгвістычнаму аналізу. Пры гэтым не выключана магчымасць, што "аб'ектыўныя падыходы могуць дапаўняцца, удакладняцца... суб'ектыўнымі прынцыпамі адбору" [10, с. 12]. Апісанне сістэмнай іерархіі выяўляе класы (апелятывы, онімы), з'явы (парадыгмы, сінтагмы, унутрысістэмныя лексічныя адносіны аманіміі, сінаніміі), факты, іх шматаспектную структуру, у якой кожны з кампанентаў, у сваю чаргу, валодае рознымі ўласцівасцямі.

Уласныя імёны, ці онімы, у лексіцы сучаснай беларускай мовы ўтвараюць унікальную падсістэму са сваімі механізмамі, заканамернасцямі развіцця і асаблівасцямі функцыянавання. Гэты пласт лексікі нясе асноўную нагрузку пры рэалізацыі сацыякультурнай функцыі мовы, у ім працягваецца нацыянальна-моўная спецыфіка любога этналінгвістычнага грамадства [10, с. 3]. Усе разрады онімаў пастаянна ўзаемадзейнічаюць паміж сабой.

Уласныя імёны складаюць амамастычную прастору, ядром якой лічацца антрапонімы (назвы людзей), на перыферыі знаходзяцца амамастычныя палі: тапонімы (назвы геаграфічных аб'ектаў), заонімы (назвы жывёл), касмонімы (назвы касмічнай прасторы) і інш. Паняцці *прастора* і *поле* не атаясамліваюцца (В.І. Супрун). Першы тэрмін не дае ўяўлення аб арганізацыі, заканамернасцях функцыянавання яго складальных адзінак. Гэта сукупнасць імён безадносна да ўнутранай пабудовы. *Поле* мяркуе наяўнасць сістэмна-структурных адносін, сувязей, адзінкі ў ім упарадкаваны, іх сукупнасць выражае іерархію. Структура поля даволі ўстойлівая і толькі зрэдку можа змяняцца, быць функцыянальна рухомай [10, с. 11 - 12].

Асобныя палі падзелены на зоны. Тапонімы, напрыклад, у залежнасці ад названых геаграфічных аб'ектаў утвараюць зоны айконімаў (назваў населеных пунктаў), гідронімаў (назваў водных аб'ектаў), урбанонімаў (назваў унутрыгародскіх аб'ектаў), харонімаў (назваў ландшафтных і адміністрацыйных тэрыторый), мікратапонімаў (назваў дарог, участкаў лесу, палёў, сенажацей) і інш. Такія разнавіднасці тапонімаў называюць яшчэ ў тапаніміцы *відамі* [9]. Аднак многія лінгвістычныя тэрміны ўжываюцца ў вузкім і шырокім сэнсе. Напрыклад, *словаўтварэнне* ў шырокім сэнсе абазначае 'раздзел мовазнаўства, які вывучае структуру слоў і законы іх утварэння' (Д.Э. Разенталь, М.А. Целянкова), у вузкім – 'сам працэс утварэння новых слоў' (В.М. Немчанка). Тапонімы, як бачна, маюць шматлікія разнавіднасці, таму прапануем увесці звужанае паняцце *тапанімічная прастора*, што па параметрах характарыстык супадае з *полем*.

Пад тэрмінам *тапанімія* мы разумеем сукупнасць тапонімаў: гідронімаў, айконімаў, урбанонімаў, харонімаў, аронімаў, спелеонімаў, драмонімаў, дрымонімаў, аграонімаў. У апошнія гады ўсё большую ўвагу лінгвістаў прыцягвае да сябе рэгіянальная тапанімія, якая ўяўляе сабою складаную сістэму з разнастайнымі ўнутрысістэмнымі адносінамі.

Тапанімію вывучае тапаніміка. Тапаніміка, маючы выразны міждысцыплінарны характар (як лінгвістычная дысцыпліна знаходзіцца на стыку гісторыі, геаграфіі, дыялекталогіі і інш.), патрабуе комплекснага даследавання, заснаванага на аб'яднанні метадаў адпаведных навук. Адзначаная ўзаемасувязь праяўляецца ў арганічным адзінстве лінгвістычных, геаграфічных і гістарычных характарыстык, уласцівых кожнай уласнай назве. Такая спецыфіка тапанімікі прыводзіць да супастаўлення матэрыялу ў самых розных планах: супастаўленне тапаніміі геаграфічных рэгіёнаў як унутры краіны, так і далёка за яе межамі, назваў, што адносяцца да розных класаў і рангаў геаграфічных аб'ектаў, асаблівасцей іх функцыянавання. На аснове пазначаных дадзеных уяўляецца магчымасць дыферэнцыяльнага лінгвістычнага аналізу онімнай прасторы, глыбокага пранікнення ў своеасаблівасці тапанімічных разрадаў, што валодаюць не толькі агульнымі рысамі, але і маюць адрозненні.

Тапанімія фіксуе месцазнаходжанне аб'ектаў у рэальнай прасторы, і яе лакальнасць, адрасная функцыя не менш важная, чым намінальна-выдзяляльная. Гэта гаворыць аб залежнасці тапонімаў ад экстралінгвістычных параметраў, найперш, вядомасці. Носьбітамі мовы тапонімы ўжываюцца рэгулярна і складаюць вялікае поле анамастычнай прасторы. Многія характарыстыкі аб'ектаў у гэтым полі частотныя, паўтаральныя, валодаюць магчымасцю анімізацыі і транстапанімізацыі, ствараючы з'яву аманіміі.

Фактычны матэрыял дазваляе заўважыць, што розныя геаграфічныя аб'екты могуць рэгулярна супадаць у сучаснай мове ў плане выражэння. Узнікае пытанне, як кваліфікаваць з'яву аднайменнасці, што назіраецца ў тапаніміі. Ці правамерна ўвесці паняцце *тапанімічная аманімія*? Можна дакладна канстатаваць, што аманімія ўласных імён прынцыпова адрозніваецца ад аманіміі імён агульных. Асноўным крытэрыем размежавання амонімаў у апелятыўнай лексіцы з'яўляецца наяўнасць розных значэнняў аднаго і таго ж слова, якія супадаюць па знешняй форме, але маюць несумяшчальныя значэнні, г. зн. пад увагу бярэцца характар лексіка-семантычных значэнняў, заснаваных на сукупнасці канкрэтна лексічных значэнняў, уласцівых агульным словам [6, с.68].

Іншая сітуацыя выяўляецца ў тапаніміі, дзе сінхронны аналіз мяркуе “вывучэнне адносін не толькі паміж тапонімамі і астатнімі словамі дадзенай мовы, але і паміж самімі тапонімамі як мікрасістэмы ў складзе агульнай лексічнай сістэмы мовы” [5, с.6]. Сінхронны аналіз “дае магчымасць устанавіць узаемасувязь асобных тапонімаў паміж сабой і тым самым выявіць сістэмную арганізацыю сукупнасці назваў” [6, с.11].

Агляд сучаснага стану сістэмы ўласных назваў сведчыць аб тым, што тапанімічная аманімія ў параўнанні з апелятыўнай мае сваю спецыфіку. Функцыянаванне онімаў ажыццяўляецца незалежна ад пачатковай семантыкі іх матывавальных асноў, таму “асабліва важным аспектам становіцца не сігніфікацыя, а намінацыя, г. зн. тое значэнне, якое тапонім набывае падчас непасрэднага суаднясення з геаграфічным аб'ектам” [6, с.68 - 69]. Такім чынам, тапанімічная аманімія развілася ў асноўным у сувязі з тэндэнцыяй называць геаграфічныя аб'екты аднолькавымі імёнамі, вядомымі мясцовому насельніцтву. Пры гэтым пераносе першапачатковай семантыка назваў неістотная, а вольна канатацыі, што развіваюцца, набываюць першараднае значэнне. Дыферэнцыяцыя амонімаў адбываецца на аснове несумяшчальнасці адрасна-ўказальных значэнняў. У выніку атрымліваецца, што назвы, этымалагічнае значэнне якіх ідэнтычнае, маюць неаднолькавае тапанімічнае значэнне, указваючы на розныя аб'екты, а гэта галоўнае для іх успрыняцця і функцыянавання. Шляхі ўтварэння тапанімічнай аманіміі абумоўлены ў цэлым прычынамі гісторыка-геаграфічнага характару.

Спецыфічнасць тапанімічнай аманіміі ў параўнанні з апелятывамі выяўляецца і ў звужэнні тыпаў амонімаў. Намі вылучаны тры тыпы: міжвідавая і ўнутрывідавая аманімія, аманімія паміж онімамі і апелятывамі. З'ява аманіміі ў іх ствараецца адрозненнямі ў назвах трох вялікіх класаў – прыродных аб'ектаў (ландшафту, рэльефу і г.д.), палітыка-адміністрацыйных (населеных пунктаў) і назваў людзей. У адзначаных тыпаў розныя спосабы ўтварэння: міжвідавоя і ўнутрывідавоя амонімы ўзніклі ў выніку транстапанімізацыі, амонімы паміж апелятывамі і онімамі (іх яшчэ называюць квазіамонімамі [10, с.19]) – шляхам анімізацыі. У межах дадзенага артыкула будуць разгледжаны першыя два тыпы амонімаў.

Для ўнутрывідавояй аманіміі характэрна паўтаральнасць найменняў сярод тапонімаў аднаго віду.

Амонімы ўзнікаюць у выніку асэнсаванага пераносу назваў з аднаго аб’екта на другі. Так, у айканіміі Беларусі адзначаюцца запазычанні з другіх тапанімічных сістэм, што адносяцца да невялікіх населеных пунктаў, прычым аманімія выяўляецца як у афіцыйных, так і неафіцыйных, мясцовых варыянтных назвах. Параўн.: г. *Назарэт* (Ізраіль) – п. *Назарэт* (Гом., знік), г. *Парыж* (Францыя) – афіц. в. *Парыж* (Паст. р-н Віцебск. вобл., вар. *Навадруцк*) – неафіц. в. *Парыж* (Рэч. р-н Гом. вобл., афіц. *Глінная Слабада*); г. *Варшава* (Польшча) – неафіц. в. *Варшава* – (Нар., афіц. *Грушаўка*). У дадзеным выпадку аманімія развілася ў выніку называння невялікіх па памеры населеных пунктаў імёнамі буйных цэнтраў – сталіц, што добра вядомы ў “Старым Свеце”. У Заходняй Еўропе перанос уласных назваў старажытных універсітэцкіх гарадоў, сталіц дзяржаў на іншыя геаграфічныя аб’екты – даволі распаўсюджаная з’ява, але такія выпадкі ў тапаніміі Беларусі спарадычныя. Як бачна, асноўнае значэнне тут мае фактар вядомасці і значымасці запазычаных онімаў, а іх паўтаральнасць у меншых “рангам” населеных пунктаў паказвае на чыста мясцовае значэнне і “індывідуалізацыя” іх умоўная. Адзначае назіраецца таксама і ва урбананіміі: *Чырвоная Плошча* (г. Масква) → *Чырвоная Плошча* (назвы вуліц у г. Ветка, раней Панская, і ў г. Тураў Жытк.). Аднак нашы назіранні дазваляюць сцвярджаць, што ўнутрыўдавая аманімія прадуктыўна развілася сярод падвідаў тапонімаў, якія звычайна размяшчаюцца паблізу і нават адносяцца да аднаго адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу: в. *Астанкавічы* → чыг. ст. *Астанкавічы* (Асташкавіцкі с/с, Св.), в. *Бабічы* → х. *Бабічы* → чыг. ст. *Бабічы* (Бабіцкі с/с, Рэч.), в. *Гарочыцы* → чыг. ст. *Гарочыцы* (Гарочыцкі с/с, К.), в. *Івашкавічы* → п. *Івашкавічы* (Капаткевіцкі с/с, Петр.), в. *Кавалі* → п. *Кавалі* (раней Падсобнае) (Акцябрскі с/с, Акц.), вв. *Капіцэвічы* → п. *Капіцэвічы* (Капіцэвіцкі с/с, Лучыцкі с/с, Петр.), в. *Карані* → п. *Карані* (Давыдаўскі с/с, Св.), в. *Салагубаў* → п. *Салагубаў* (Дуброўскі с/с, Лельч.), в. *Славінск* → п. *Славінск* (Галубіцкі с/с, Петр.), в. *Хваенск* → п. *Хваенск* (раней Майдан) (Азяранскі с/с, Жытк.), г.п. *Церахоўка* → в. *Церахоўка* → чыг. ст. *Церахоўка* (Церахоўскі п/с, Добр.) і інш. (у межах айконімаў); р. *Альхоўка* → кан. *Альхоўка* (Петр.), бал. *Асова даліна* → кан. *Асова даліна*, воз. *Баланіха* → кан. *Баланіха*, р. *Батыўля* → кан. *Батыўля* (Е.), бал. *Бель* → кан. *Бель* (К.), р. *Вароніна* → кан. *Вароніна* (Жытк.), р. *Ветка* → кан. *Ветка* (Акц.), кан. *Дрынішча* → коп. *Дрынішча* (К.), р. *Жэлонь* → бал. *Жэлонь* → воз. *Жэлонь* → кан. *Жэлонь* (вар. *Жалонь*, Нар.), бал. *Забяўе* → кан. *Забяўе*, воз. *Крывуша* → кан. *Крывуша* (Жытк.), бал. *Лісна* → кан. *Лісна* (Акц.), бал. *Майдан* → коп. *Майдан* (К.), р. *Млынавіца* → кан. *Млынавіца* (Жытк.), р. *Нараўлянка* → бал. *Нараўлянка* (Нар.), р. *Нератоўка* → кан. *Нератоўка*, р. *Няслаўка* → кан. *Няслаўка* (Акц.), р. *Палеча* → кан. *Палеча* (Нар.), воз. *Роў* → кан. *Роў* (Жытк.), бал. *Рудзенец* → коп. *Рудзенец* (Жытк.), р. *Салакуча* → бал. *Салакуча* (Маз.), р. *Серабранка* → кан. *Серабранка* (Акц.), бал. *Старушка* → кан. *Старушка*, бал. *Стрэлка Рыбеча* → воз. *Стрэлка Рыбеча* → кан. *Стрэлка Рыбеча* (Жытк.), р. *Купальня* → бал. *Купальня*, р. *Станівеж* → бал. *Станівеж* (Нар.), р. *Трэмя* → кан. *Трэмя* (Акц.), р. *Ханка* → бал. *Ханка* (Нар.), бал. *Цапля* → кан. *Цапля* (Петр.) (у межах гідронімаў).

Утварэнні ў выніку блізкага размяшчэння аб’ектаў можна назваць умоўна і з’явай “люстраной” тапаніміі, але ўсё ж такі апошняе паняцце больш шырокае па змесце, чым тапанімічная аманімія. З’ява “люстраной” тапаніміі ахоплівае дадаткова яшчэ урбананімы, дзе назвы меншых па памеры лінейных аб’ектаў (завулкаў, праездаў) паўтараюць аднайменныя назвы паблізу размешчаных вуліц, аднак структурна яны не супадаюць, параўн. вул. *Чонкаўская* і завул. *Чонкаўскі* (г. Гомель).

Перанос назваў з розных онімных палёў у межах сістэмнай онімнай прасторы мы адзначаем як міжвідавая аманімія. Яе сутнасць заключаецца ў тым, што найменні разнастайных відаў тапонімаў супадаюць у гучанні, аднак успрымаюцца насельніцтвам як паказчыкі розных геаграфічных аб’ектаў або тыпаў аб’ектаў. Прычыну яе ўзнікнення патрэбна таксама шукаць у сінхраніі, найперш, у выніку культурных сувязей задзейнічаны прынцып намінацыі ‘у гонар гарадоў-пабрацімаў’: г. *Клермон-Феран* (Францыя) → вул. *Клермон-Феран* (г. Гомель), г. *Бангалор* (Індыя) → плошча *Бангалор* (г. Мінск).

Фактар вядомасці ў міжвідавай аманіміі займае належнае месца: *Амерыка* (харонім, які ўключае найменні двух мацерыкоў – Паўночнай і Паўднёвай Амерыкі) → пп. *Амерыка* (Жл., перайменаваная затым у *Савецкі*, але захавалася як неафіцыйная назва, і зніклі п. у Рэч.), р. *Волга* → п. *Волга* (Рэч.), горны масіў *Каўказ* → п. *Каўказ* (Карм.), планета *Марс* → п. *Марс* (Лоеўск.), гара *Пальміра* → п. *Пальміра* (Х.); святы *Першае Мая* → п. *Першае Мая* (Рэч.), *Троіца* → в. *Троіца* (Шкл., Маг.); *Ільіч* (У.Ленін) → п. *Ільіч* (Гом.), *Калінін* (М.І.) → пп. *Калінін* (Ветк., Рэч.), *Нарыманаў* (Н.К.) → п. *Нарыманаў* (Х.), *Тэльман* (Э.) → в. *Тэльман* (Браг.), *Роза Люксембург* (дзеяч міжнароднага рабочага руху) → в. *Роза Люксембург* (Е.), *Папанін* (І.Д.) → п. *Папанін* (Гом.); этнонімы *мазуры* → в.

Мазуры (Е.), *маскалі* → в. *Маскалі* (Рэч.), *худзічы* → в. *Худзічы* (Браг.), *чэхі* → п. *Чэхі* (Нар.); назвы рускіх караблёў “*Громкі*”, “*Забіяка*”, “*Светлы*” → пп. *Громкі*, *Забіяка*, *Светлы* (зліліся з в. Краснае, Гом.). Пацверджанне нашай думкі мы знаходзім і ў тапаніміі іншых рэгіёнаў: р. *Днепр* → п. *Днепр* (Маг-і Маг.), р. *Добасна* → в. *Добасна*, бог мора *Няптун* → п. *Няптун* (Кір-і Маг.), г. *Піцер* (Санкт-Пецярбург) → в. *Піцер* (Клім. Маг.), р. *Прыпяць* → г. *Прыпяць* (Украіна).

Адной з прычын ўзнікнення міжвідавочнай аманіміі таксама з’яўляецца блізкае размяшчэнне геаграфічных аб’ектаў, звычайна населеных пунктаў паблізу рэк, рэчак: р. *Акішынка*, л. пр. Сажа → в. *Акішынка* (Ветк.), р. *Бесядзь*, л. пр. Сажа → в. **Бесядзь* (Ветк.), р. *Ведрыч*, п. пр. Дняпра → в. *Ведрыч* (Рэч.), р. *Віць*, л. пр. Прыпяці → в. *Віць* (Х.), р. *Віша*, п. пр. Іпы → вв. *Віша* (К., Св.), р. *Востранка* → в. *Востранка* (Жытк.), р. *Днепрык*, л. пр. Ведрыча → п. *Днепрык* (Рэч.), р. *Жэрдзь*, п. пр. Беразіны → в. *Жэрдзь* (Св.), р. *Зябраўка*, пр. Уці → в. *Зябраўка* (Гом.), р. *Іпуць*, л. пр. Сажа → п. *Іпуць* (Гом.), руч. *Каравышань* → п. *Каравышань* (Гом.), р. *Ліпа*, п. пр. Сажа → в. *Ліпа* (Б.-К.), р. *Лохніца*, п. пр. Убарці → в. *Лохніца* (Лельч.), р. *Піціч*, л. пр. Прыпяці → в. *Піціч* (Петр.), р. *Ражжава*, п. пр. Жалоні → в. *Ражжава* (Нар.), р. Рэчыца, былы пр. Дняпра → г. *Рэчыца*, р. *Славечна*, п. пр. Прыпяці → в. *Славечна* (Е.), р. *Сож*, л. пр. Дняпра → п. *Сож* (Гом.), р. Трэмя, л. пр. Прыпяці → в. *Трэмя* (Петр.), р. *Уза*, п. пр. Сажа → вв. *Уза* (Б.-К., Гом.), р. *Уць*, л. пр. Сажа → в. *Уць* (Добр.), воз *Чырвонае* → п. *Чырво’нае* (Жытк.), р. *Чэргень*, л. пр. Славечны → в. *Чэргень* (Е.).

Адваротная з’ява, калі назвы населеных пунктаў ці іншых відаў онімаў пераносіцца на водныя аб’екты, непрадуктыўная: в. *Вішоўня* → бал. *Вішоўня* (варыянт Вішаўнянскія балоты), в. *Тарканы* → бал. *Тарканы* (варыянт Тарканоўскае) (К.). Адзначанае адносіцца і да мікратапонімаў: уроч-ы *Бабровае* → воз. *Бабровае*, *Баташы* → воз. *Баташы* (Петр.), *Валізоўка* → крын. *Валізоўка* (Е.), пакас *Каўпуста* → воз. *Каўпуста* (Нар.), ур. *Шырокае* → воз. *Шырокае* (Петр.).

Асобныя найменні ў сінхраніі маюць “скрытую” аманімію. Яе выявіць магчыма толькі ў этымалогіі, бо на сучасным этапе онімы або адрозніваюцца гучаннем, або “згубілі” сваю пару. Напрыклад, в. *Муціжар* (К., у старажытнасці *Муціжырь*) суадносілася з гідронімам *Мутежэрь*, левым прытокам Тур’і ў басейне Прыпяці, які быў зафіксаваны П.А. Маштаковым [8, с. 66-67], аднак назва воднага аб’екта не адзначаецца сучаснымі даведнікамі па тапаніміі і гідраніміі ў прыватнасці, таму, мяркуючы, што рэчка знікла. Працэс разыходжання форм тлумачацца тэрытарыяльнымі моўнымі асаблівасцямі.

Заклучэнне. Разгледжаны матэрыял дазваляе зрабіць выснову аб тым, што незалежна ад паходжання аднайменнасці ў тапаніміі – ці гэта вынік развіцця розных слоў, ці ўжыванне адных і тых жа адзінак для называння розных аб’ектаў, у тым ліку і перанясенне назваў у межжах адной сістэмы або запазычанне з іншых – сінхранічна яна ўяўляе сабою адметны род аманіміі. Спецыфіка тапанімічнай аманіміі ў шырокім сэнсе абумоўлена тым, што аднолькавыя па гучанні найменні вызначаюцца не сапраўдным адрозненнем семантыкі іх першасных матывавальных асноў, а фактычнай іх замацаванасцю за рознымі аб’ектамі. Праніканне запазычаных тапонімаў у беларускую тапанімічную сістэму можа ажыццяўляцца і на вялікай адлегласці, утвараючы міжнацыянальную тапанімію. Як бачна з прыкладаў, перанос найменняў у тапаніміі адбываецца як паміж разнастайнымі відамі онімаў, якія складаюць анімічную прастору даследаванай тэрыторыі (антрапонімамі, гідронімамі, айконімамі, ідэонімамі, аронімамі, харонімамі, этнонімамі, мікратапонімамі), так і ўнутры асобных класаў.

Практычная значымасць праведзенага даследавання заключаецца ў магчымасці выкарыстання вынікаў падчас чытання вузаўскага курса па сучаснай беларускай мове (“Лексікалогіі”), пры правядзенні спецыяльных семінараў па праблемах беларускай анамастыкі, пры супастаўляльным вывучэнні сістэмных адносін агульных слоў і онімаў на практычных, семінарскіх занятках, у пазакласнай працы ў гуманітарных класах ліцэяў і гімназій. Разгледжаны фактычны матэрыял можна прымяніць ў лексікаграфічнай практыцы – пры складанні агульных і прыватных анамастычных слоўнікаў.

Спіс умоўных скарачэнняў

Афіц. – афіцыйная назва, бал. – балота, Браг. – Брагінскі раён, Б.-К. – Буда-Кашалёўскі раён, в. – вёска, вар. – варыянт, Ветк. – Веткаўскі раён, воз. – возера, вул. – вуліца, г. – горад, г.п. – гарадскі пасёлак, Гом. – Гомельскі раён, Е. – Ельскі раён, Жытк. – Жыткавіцкі раён, К. – Калінкавіцкі раён, кан. – канава, Карм. – Кармянскі раён, Кір-і Маг. – Кіраўскі раён Магілёўскай вобласці, Клім. Маг. – Клімаўскі раён Магілёўскай вобласці, коп. – копанка, Лельч. – Лельчыцкі раён, Лоеўск. – Лоеўскі

раён, Маг-і Маг. – Магілёўскі раён Магілёўскай вобласці, наз. – назоўнік, Нар. – Нараўлянскі раён, неафіц. – неафіцыйная назва, п. – пасёлак, Петр. – Петрыкаўскі раён, прысл. – прыслоўе, р. – рака, Рэч. – Рэчыцкі раён, Св. – Светлагорскі раён, чыг. ст. – чыгуначная станцыя, Шкл. Маг. – Шклоўскі раён Магілёўскай вобласці.

Літаратура

1. Багамольнікава, Н.А. Айканімія Гомельшчыны: Слоўнік / Н.А.Багамольнікава, А.А.Станкевіч; навук. рэд. В.П.Лемцюгова. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2003. – 392 с.
2. Багамольнікава, Н.А. Гідронімы басейна ракі Прыпяць: структурна-семантычныя тыпы матывацыі: манаграфія / Н.А. Багамольнікава. – Гомель: ГДУ, 2004. – 195 с.
3. Багамольнікава, Н.А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манаграфія / Н.А. Багамольнікава; навук. рэд. А.А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2008. – 242 с.
4. Беларуская мова: Энцыклапедыя: Бел. Энцыкл. / пад рэд. А.Я.Міхневіча; рэдкал. Б.І.Сачанка (гал.рэд.) [і інш.]. – Мн.: БелЭн, 1994.
5. Беленькая, В.Д. Топонімы в составе лексической системы языка / В.Д. Беленькая. – М.: МГУ, 1969. – 166 с.
6. Беленькая, В.Д. Очерки англоязычной топонимики / В.Д. Беленькая. – М.: Высш. школа, 1977. – 227 с.
7. Гамеза, Л.М. Комплексны лексічны слоўнік беларускай мовы (сінонімы, антонімы, амонімы, паронімы) / Л.М. Гамеза. – Мінск: ТетраСистемс, 2008. – 304 с.
8. Казлова, Р.М. Старажытныя айконімы Палесся адантрапонімнага паходжання / Р.М. Казлова // Я блізка стаю да народа... Матэрыялы навуковых чытанняў, прысвечаных Еўдакіму Раманаву. – Гомель, 1993. – с. 68 - 71.
9. Подольская, Н.В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н.В. Подольская. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
10. Супрун, В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал: Монография / В.И. Супрун. – Волгоград: Перемена, 2000. – 172 с.
11. Цирульник, Л.И., Гецевич, Ю.С., Веремей, В.В. Проблема графической омонимии при синтезе русской и белорусской речи и статистические алгоритмы её решения // беларуская мова ў культурнай і моўнай прасторы Славii: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 24-25 лістапада 2009 г.) / Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2009. – С. 323 – 333.